

**This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.**

Author(s): Heiskala, Risto; Husso, Marita

Title: Modernin maailman patologiat

Year: 2013

Version:

Please cite the original version:

Heiskala, R., & Husso, M. (2013). Modernin maailman patologiat. In Suomen sillat tulevaisuuteen (pp. 297-323). Kuluttajatutkimuskeskus. Kuluttajatutkimuskeskuksen kirjoja. http://www.ncrc.fi/files/5762/suomen_sillat_tulevaisuuteen_saari.pdf

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

11 MODERNIN MAAILMAN PATOLOGIAT

Risto Heiskala & Marita Husso

Sosiologiassa yhteiskuntien kehitystä tarkastellaan usein modernisoitumisena, jonka myötä eri järjestelmät samanaikaisesti eriytyvät ja ovat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Tavanomaista on kiinnittää huomiota esimerkiksi elinkeinorakenteen ja kaupungistumisen vuorovaikutukseen, mutta sen ohella kyse on talouden ja valtion eriytymisestä muusta yhteiskunnasta. Poliitiikan sosiologiassa tämänkaltaiset yleiset modernisaatiokertomukset kohtaavat kansallisvaltioiden institutionaaliset rakenteet: niissä tarkastellaan yleisen kertomuksen yhtä tai useampaa erityistapausta.

Tässä luvussa luomme katseen nykypäivän Suomeen sosiologisen modernisaatioteorian virittämästä horisontista. Lähdemme liikkeelle yleisen yhteiskuntateorian tasoisesta erittelystä. Sen mukaisesti yksittäisten ongelmien analyysin sijasta tavoittemme on pikemminkin muodostaa ongelmia paikallistava ja yhteen sitova kartta. Pidämme tällaisen kokonaiskuvan muodostamista välttämättömänä länsimaisten yhteiskuntien ongelmien ymmärtämiseksi ja ratkaisemiseksi. Näin suomalaisen yhteiskunnan ongelmat asettuvat osaksi laajempaa modernisaation problematiikkaa.

Institutionaalinen modernisaatio ja sen ongelmat

Institutionaalisesti tarkastellen modernisaatiomurroksella tarkoitetaan sellaisen yhteiskunnan syntymistä, jossa talous ja valtiollinen valta eriytyvät muusta yhteiskunnasta suhteellisen omalakisesti toimiviksi talousjärjestelmäksi ja hallintojärjestelmäksi (Habermas 1981). Rahavälitteinen ja teollinen talousjärjestelmä tuottaa maailmaan ennennäkemätöntä yltäkylläisyyttä. Vanhan maailman yhteiskunnissa keskimäärin yhdeksän kymmenestä työhön kykenevästä työskenteli ruoan tuotannon parissa. Silti ne tarjosivat valtaenemmistölle vain kehnon toimeentulon, eikä aina sitäkään (Crone 1989). Nyt maataloussektorin tehtäviin on Suomessa luokiteltu alle kolme prosenttia työpaikoista, neljännes on teollisessa tuotannossa ja noin 73 prosenttia palvelusektorilla (SVT 2012). Vastaavasti traditionaalinen valtio, joka palveli vain pienen aseistetun ylimysluokan etuja ja harrasti ryöstöluontoista verotusta rahoittaakseen hovin ylellisyyskulutuksen ja sodankäynnin, on muuttanut muotoaan. Moderni valtio on kooltaan massiivinen, organisaatioltaan byrokraattinen, oikeusvaltiollinen ja demokraattisesti legitimoitu hallintojärjestelmä, joka suuntaa runsaasti resursseja opetustoimeen, sosiaalitoimeen ja terveydenhuoltoon.

Osin elinolosuhteiden yleisen paranemisen vuoksi, osin juuri tation toimien vuoksi elämämme yltäkylläisyys ja ennustettavuus on lisääntynyt räjähdysmäisesti. Tästä kertovat monenlaiset mittarit, mutta yksi valaisevimmista lienee elinajanodote: kun vastasyntyneen suomalaisen miehen elinajanodote oli 1700-luvun puolivälissä noin 35 vuotta ja naisen vajaa 40 vuotta, vastaavat luvut olivat Suomen itsenäisyyden alkuvuosina 45 ja 50 vuotta ja vuonna 2011 peräti 77 ja 84 vuotta (Huttunen 2012). Näitä toisasioita tarkastellessaan vanhan maailman suomalaiset varmaan ajattelisivat meidän elävän yhteiskunnassa, joka on keksinyt Sammon.

Habermasin mukaan talouden ja hallinnon osajärjestelmien eriytymistä yhteisöllisen elämän elämismaailmallisesta kokonaisuudesta voidaan pitää modernin maailman saavutuksena. Sen vuoksi olemme onnistuneet tuottamaan – ainakin OECD-maissa elävälle osalle maapallon väestöä, johon suomalaisetkin kuuluvat – elinolosuhteet, joita luonnehtii ennennäkemätön yltäkylläisyys, turvallisuus ja ennustettavuus. Tällä saavutuksella on kuitenkin hintansa.

Talouden ja hallinnon osajärjestelmien erityisyys rakentuu niiden suhteelle kulttuuriseen kommunikaatioon. Elämismaailmassa kommunikaatiosuhteet ovat puhtaan kulttuurisia. Siksi keskustelun osapuolet voivat oppia toisiltaan ja väärinkäsitysten syntyessä määritellä vuorovaikutuksensa ehtoja uudelleen vastavuoroisessa yhteistyössä. Tämä ei aina ole kovin tehokasta, mutta antaa osanottajille vapauden muotoilla toimintaympäristöään yhteisymmärryksessä toistensa kanssa. Talouden ja hallinnon osajärjestelmillä sen sijaan on puhtaasti kulttuurisesta merkitystulkinnasta irtautuneet monimutkaiset institutionaaliset säännöt. Tämän järjestelyn etuna on koneen kaltainen tehokkuus, mutta tämä tehokkuus ostetaan juuri luopumalla kommunikaatiosuhteiden vapaudesta ja perustamalla toiminta osajärjestelmille ominaiselle ei-kommunikatiiviselle välittäjälle, joka on talouden tapauksessa raha ja hallinnon tapauksessa valta lakien ja lainkaltaisten pakottavien hallinnollisten säännösten merkityksessä. Rahan logiikka on armoton: kaupan kassalla punnitaan vain maksukykyä, ei tarvetta. Ei auta yrittää muuttaa tilannetta puhumalla ja vetoamalla yhteisöllisesti hyväksytyihin periaatteisiin tai sovinnaisistaan. Sama pätee hallinnollisiin määräyksiin: kuten *Kova laki* -sarjaa seuranneet tietävät, tuomarit ovat usein pakotettuja langettamaan tuomioissaan lain määräysten mukaisia rangaistuksia myös tapauksissa, joissa eettinen harkintamme kehottaisi vapauttamaan syytetyn. Muutoin lain yleispätevyys ja ennalta estävä voima sekä päätösten

ennakoitavuus kärsisivät. Habermasin mukaan modernin maailman ongelma onkin talouden ja hallinnon osajärjestelmien sekä elämiss maailman sovittaminen toisiinsa tavalla, joka ei aiheuta vääristymiä. Hänen mukaansa modernin maailman merkittävimmät poliittiset kamppailut käydään juuri tämän ongelmakentän ympärillä.

Järjestelmien perspektiivistä tarkasteltuna vaihtosuhteet elämiss maailman ja osajärjestelmien välillä ovat periaatteessa selkeät. Talouden alueen yksityissäerissä elämiss maailman toimijat kohtaavat talouden osajärjestelmän työntekijän ja kuluttajan rooleissa. Vastavasti he tarjoavat talousjärjestelmän käyttöön työvoimaa ja kohdistavat sen tuotteisiin kysyntää. Talousjärjestelmä vastaa tarjoamalla elämiss maailmaan työtuloja sekä tuottamalla tavaroita ja palveluita. Hallintojärjestelmän julkisessa sfäärissä toteutuvat vastaavan tyyppiset vaihdot. Elämiss maailmalliset toimijat kohtaavat hallintojärjestelmän valtioasiakkaan ja kansalaisen rooleissa tarjoten sille veroja ja joukkokannatusta. Hallintojärjestelmä puolestaan vastaa tuottamalla palveluita ja poliittisia päätöksiä.

Elämiss maailman kolonialisaatio

Edellä kuvatut vaihtosuhteet ovat periaatteessa kaikki mielekkäitä. Modernin maailman ylivoimainen tehokkuus vanhan maailman yhteiskuntiin verrattuna perustuu juuri siihen, että vaihtosuhteet toimivat. Joskus asiat kuitenkin menevät vikaan. Silloin voidaan Habermasin mukaan puhua itsenäistyneiden osajärjestelmien suorittamasta ”elämiss maailman kolonialisaatiosta”. Kysymys on tilanteesta, jossa ei-kommunikatiivisen välittäjän varaan rakentunut osajärjestelmä ulottaa ei-kommunikatiivisen koodinsa sellaisille elämiss maailman alueille, että niillä tapahtuva toiminta kärsii tai uhkaa jopa tuhoutua,

kun sitä aletaan järjestää uudelleen ei-kommunikatiivisen koodin varassa. Tällöin syntyy Habermasin mukaan vastaavaa tuhoa kuin siirtomaavallan kohteeksi joutuneilla maapallon alueilla.

Habermas mainitsee kaksi elämismaailman kolonialisaatio-ongelmaa:

Hallinto-elämismaailma-suhteen ongelmat. Hallintojärjestelmän toimintaa tarkasteltaessa on kysymys byrokraattisen organisaatiomuodon hierarkiaperiaatteen ja siihen liittyvän laskennallisiin suoritteisiin pyrkivän tuloskontrollin ongelmallisuudesta silloin, kun niitä sovelletaan toimintaan, joka edellyttää vastavuoroisuutta, luovuutta, hoivavastuuta ja valmiutta määritellä meneillään oleva toiminta uudelleen sen kestäessä. Esimerkistä käyvät vaikkapa koulutusjärjestelmän ääripäät: päiväkotit ja yliopisto. Päiväkodissa hoivan aspekti korostuu. Hoiva taipuu kuitenkin hankalasti byrokraattisten suoritteiden mittaukseen ja resurssien mekaaniseen jakamiseen hierarkkisessa organisaatiossa, koska hoivan ideana on juuri se, että hoivaaja ja hoivattava vastavuoroisesti tunnistavat hoivan tarpeen ja menettelevät keskinäisen ymmärryksensä mukaisesti. Päiväkotit ei siksi taivu helposti hallinnollisen koneiston logiikkaan. Yliopistossa tilanne on saman tyyppinen, mutta korostunut piirre liittyy luovuuteen: yliopiston tulisi tuottaa uusia ideoita ja kouluttaa opiskelijoita, joilla on laajakatseisuutta ja siihen nojaavaa kykyä toimia luovasti ammatissaan. Nykyisin hallintojärjestelmä kuitenkin mittaa yliopistotoiminnan tuoksellisuutta korostuneesti määrällisin mittarein, olipa kyse julkaisujen tai tutkintojen määrästä. Uhkana on, että yliopiston perustehtävä unohtuu ja käy kuten Stalinin Neuvostoliitossa: kun rautanaulatuotannon tehokkuutta mitattiin nauloihin kuluneen teräksen määrällä, terästä kului paljon, mutta nauloja syntyi vähän, koska oli helpointa tehdä vain muutamia, joskin valtavan suuria, nauloja. Kun tämän pal-

jastuttua kriteeriksi otettiin tuotettujen naulojen määrä, syntyi valtava määrä nauloja, mutta niitä oli hankala käyttää, koska ne olivat niin pieniä! – Tarinan opetus on, että sitä saa, mitä mittaa. Kannattaa siis miettiä tarkkaan, mitä kannattaa mitata.

Talous-elämismaailma-suhteen ongelmat. Talousjärjestelmän osalta elämismaailman kolonialisoitumisongelmat liittyvät kapitalistista taloutta ohjaavaan voittoperiaatteeseen. Sen mukaisesti toimivat yritykset eivät ensimmäiseksi ajattele työntekijän, asiakkaan, suuren yleisön tai luonnon parasta tuottaessaan tuotteita. Sen sijaan ne pyrkivät voittoon. Siksi yritysten toiminta on monin tavoin vahingollista ja sitä on tarpeen ohjata poliittisesti työlainsäädännöllä, kuluttajan-suojalainsäädännöllä ja ympäristölainsäädännöllä. Näiden jatkuvasta kehittämisestä huolimatta voittoperiaate talouden toimintaperiaatteena on kuin tuli vanhan sanonnan mukaan: hyvä renki, mutta huono isäntä. Missä valvonta ei ole riittävän tehokasta tai sitä ei ole kehittynyt lainkaan, siellä yrityksillä on kannuste tuottaa elämismaailmallisille toimijoille ja heidän ympäristölleen hyödyn sijasta haittaa kaikkialla missä se on voitollisempaa kuin hyöty. Tässä ei ole kysymys yksittäisen kapitalistin tai yrityksen pahantahtoisuudesta, vaan järjestelmän toimintaperiaatteesta. Sen etuna on modernia maailmaa luonnehtivan ja aineellista vaurastumista tuottavan faustisen liikkeen käynnistäminen ja haittana institutionalisoitunut vastuuttomuus.

Seuraavassa lisäämme Habermasin listaan vielä kaksi muuta ongelmaa, joita hän ei käsittele:

Hallinto-talousjärjestelmä-suhteen ongelmat. Habermas puhuu kolonialisoitumisesta ainoastaan tarkastellessaan talouden ja hallinnon

osajärjestelmien suhdetta elämismaailmaan, mutta vastaavia ongelmia löytyy myös, kun tarkastellaan osajärjestelmien välistä keskinäis-suhdetta. Talouden toimijat valittavat usein hallinnollisen säännös-viidakon monimutkaisuudesta, joka aiheuttaa turhia hallinnollisia kuluja (esimerkiksi ympäristölupamenettely). Niinikään on kritisoitu säännösten aiheuttamaa jäykkyyttä, joka estää nopean reagoinnin vauhdikkaasti muuttuviin tilanteisiin (esimerkiksi työsuhdeturva). Molemmissa tapauksissa voidaan tulkita niin, että kritiikin kohteena on hallinnon osajärjestelmän harjoittama talouden osajärjestelmän kolonialisointi. Tällaiset kritiikit saattavat joskus olla ilmiselvästi perusteltuja ja kaikkien osapuolten intressien mukaisia. Monesti ne kuitenkin ilmentävät yhden intressiryhmän yritystä muuttaa toimintati-lannetta omien etujensa mukaiseksi, vaikka ne puetaankin yhteisen asian ajamisen kaapuun. Näiden ääripäiden väliin jää alue, jolla tehdään poliittisia päätöksiä talouden yhteiskunnallisen ohjauksen mää-rästä ja sisällöstä.

Talous-hallintojärjestelmä-suhteen ongelmat. Vastaavasti myös talou-den osajärjestelmä voi kolonialisoida hallinnon osajärjestelmää. Tässä suhteessa viime vuosikymmenten tärkein esimerkki on *uuden julkis-hallinnon* nimellä kulkeva oppi. Sen myötä kaikkien OECD-maiden jul-kisia hallintoja on uudistettu lähtien kahdesta periaatteesta. Ensinnä-kin valtiokoneistosta on pyritty ulkoistamaan niin paljon kuin mah-dollista tehtäviä kaupallisille toimijoille tai kaupallisesti toimimaan oppineille järjestöille siten, että julkinen valta tilaa palvelut, mutta ne tuottaa yksityinen toimija. Toiseksi itseään julkista organisaatiota on alettu tarkastella ikään kuin se olisi iso liikeyritys. Niinpä on alettu puhua valtion ”konsernihallinnosta” ja tuotu armeijan komentora-kennetta aiemmin muistuttaneeseen julkishallinnon organisaatioon muutoinkin liiketoimintaoppeja.

Myös tämä toiminta on saanut osakseen kolonialisointiin viittavia kritiikkejä. Syntyy

- demokratiaongelma, kun toimintoja viedään julkishallinnollisen organisaation ulkopuolelle yrityksiin, joiden toimintakulttuuriin demokraattinen kontrolli ei kuulu
- kontrolliongelmia, koska ulkoisia palveluntarjoajia ei kyetä kontrolloimaan yhtä hyvin kuin omaa organisaatiota
- tilaajaongelma, koska palvelusopimusten tekeminen kattaviksi ja tulostehokkaiksi on vaativaa eikä riittävän kattavia sopimuksia aina ole edes periaatteessa mahdollista tehdä
- panttivankiongelmia, kun julkinen sektori poistaa omasta organisaatiostaan osaamista ja siitä vastaavat markkinatoimijat, joista jotkut onnistuvat omilla sektoreillaan saavuttamaan määräävän markkina-aseman; ja
- tuottavuuden laskentayksikön määrittämisen ongelma, kun julkisen sektorin kokonaisrakenteesta irrotetut yksiköt laskevat vain omia kulujaan ja niiden yksikkötuottavuuden parantaminen näin usein aiheuttaa kollektiivisen kokonaistuottavuuden heikentymistä.

Kulttuurinen modernisaatio

Edellä mainittujen neljän itsenäistyneisiin osajärjestelmiin liittyvän ongelman lisäksi moderni maailma kehittää myös elämämaailman sisäisiä patologioita. Niiden analysoimiseksi on ensin tarkasteltava modernisaatiota kulttuurisena liikkeenä. Kulttuurisesti tarkastellen Ulrich Beck ja Anthony Giddens ovat erotelleet toisistaan kolme modernisaatioprosessin vaihetta (Heiskala 1995).

Modernisaatiota edeltävää yhteiskuntaa jäsentävät traditiot. Ne ovat toistomalleja, joita luonnehtii viisi piirrettä. Traditiot ovat (1) kollektiivisen muistin muotoja, joihin (2) liittyy rituaaleja. Ne (3) oikeutavat totuuden kaavaan sidotuilla tavoilla, joiden (4) ylläpidosta huolehtivat vartijat (papit, poppamiehet, päälliköt jne.). Lisäksi (5) traditiot poikkeavat pelkistä tavoista siinä suhteessa, että niillä on moraalisesti ja emotionaalisesti sitovaa voimaa. (Giddens 1994, 63.) Traditionaalinen yhteiskunta tarjoaa jäsenilleen kaikenkattavan todellisuudenmäärittelyyn. Siksi se on jäsenilleen tunnepitoisesti turvallinen ja toiminnallisesti yksiselitteinen toimintaympäristö, jossa ”a man’s got to do what a man’s got to do”. Emile Durkheim (1893) kutsui tällaisia yhteiskuntia mekaanisesti solidaarisiksi. Mekaanisesti solidaariset traditionaaliset yhteiskunnat ovat yksiulotteisia maailmoja siksi, että ne eivät siedä poikkeavuutta. Modernia maailmaa edeltävässä maailmassa oli silti runsaasti kulttuurista muuntelua, koska traditioiden sisältö saattoi eri aikoina ja eri paikoissa vaihdella runsaasti ja myös yhteiskuntien sisällä esiintyi kilpaileviin traditioihin liittyviä ristiriitoja. Siksi modernisaatiomurrosta edeltävää vanhaa maailmaa on saatettu kuvata myös ihailtavan moninaisuuden tilana (Lyotard 1979). On kuitenkin tärkeää huomata, että kaikkia traditionaalisia yhteiskuntia yhdisti se, että ne käsittelivät niin järjestyksen, kaaoksen kuin konfliktin ongelmia edellä luonnehditun viisiosaisen traditioon sidotun kaavan mukaisesti ja pyrkivät siksi paikallisesti vakiinnuttamaan yhden kulttuurisen järjestyksen. Moninaisuus ja vapaus ei siis toteutunut yhteisöjen sisällä.

Modernisaatiomurros merkitsi edellä jo tarkasteltujen talouden ja hallintajärjestelmän muutosten lisäksi myös kulttuurista kumousta. Jean-Francois Lyotardin mukaan valistuksen etenemiseen liittyvät tieteen ja edistyksen metakertomukset hautasivat alleen esimodernin maailman kulttuuristen identiteettikertomusten moninaisuuden (Lyotard 1979). Beckin mukaan taas moderni maailma kehitti yksilöiden

identiteettiä sitomaan omat ja sille luonteenomaiset ”säätymäiset” kulttuuriset muodostumat. Näitä olivat muun muassa luokkaidentiteetti, modernin palkkatyöläisydinperheen työnjaon kautta määrityneet sukupuoli-identiteetit, nationalismi, kulttuurisesti yhtenäiset naapurustot ja uskonnolliset sitoumukset. (Beck 1986.)

Modernit yhteiskunnat korvasivat traditionaalisten yhteiskuntien paikalliset traditiot näillä yhtenäisyyttä ja yksiselitteistä todellisuusemäärittelyä tuottavilla ”metakertomuksilla”, jotka Lyotardin mukaan pyrkivät salaamaan kertomuksellisen luonteensa. Tämä traditioiden korvautuminen tapahtui kuitenkin olennaisilta osiltaan traditionaalisia yhteiskuntia luonnehtivassa kulttuurisessa logiikassa. Juuri siksi tiede ja tiedemiehet saivat sen etuoikeutetun totuuden tulkin aseman, joka heillä valistuksen traditiossa on. Näin moderni yhteiskunta olikin valtaresurssiensa ylivoimaisuudesta ja traditioidensa sisällöllisestä erilaisuudesta huolimatta syntyessään olennaisilta osiltaan vielä uudentyypinen, mutta silti traditionaalinen yhteiskunta. Vartijoiden virkaa tässä yhteiskunnassa toimittivat tieteilijät ja muut asiantuntijat.

Beckin mukaan modernisoituminen ei päättynyt ensimmäiseen modernisaatiomurrokseen, vaan sitä luonnehtiva yhteiskunnallisen eriytymisen prosessi jatkui ja jatkuu edelleen. Jatkuessaan eriytyminen murtaa ”ensimmäisen modernin” luomat kulttuuriset jaot. Institutionaalinen eriytyminen nimittäin tuottaa ihmisten yksilöitymistä ja sen myötä päädytään ”toiseen moderniin”, jota Giddens on myöhemmin kutsunut ”jälkitraditionaaliseksi yhteiskunnaksi”. Tälle yhteiskunnalle on luonteenomaista, että asiantuntijoiden kulttuurinen auktoriteetti murtuu, vaikka heitä edelleen käytetään konsultteina elämäntapavalinnoissa. Tällaisessa yhteiskunnassa monet elämäntavalliset traditiot elävät rinnan ja ihmisten elämää luonnehtii paitsi valinnan mahdollisuus myös valinnan pakko. Siksi politiikka murtuu ulos muodollisesta politiikan sfääristä ja levittäytyy kaikkialle yh-

teiskuntaan. Viimeistään 1960-luvun radikalismia luonnehtivista ja tunnuksen ”privaatti on poliittista” nimiin vannoneista elämäntapa-
liikkeistä lähtien kaikki on ollut potentiaalisesti poliittista: sukupuolinen suuntautuminen, vanhempien ja lasten suhteet, ruokavalio, kulutusvalinnat, you name it. Siksi elämää tällaisessa yhteiskunnassa luonnehtii Giddensin mukaan elämänpolitiikka ja elämänpoliittiset neuvottelut.

Pidämme Beckin ja Giddensin kuvausta modernisaation nykyisestä vaiheesta oikeana, mutta termivalintoja epäonnistuneina. ”Toinen moderni” ei paljoa kerro ja ”jälkitraditionaalinen” yhteiskunta viittaa traditioiden kuolemaan, mutta siitä ei Beckin eikä edes Giddensin oman kuvauksen mukaan ole kyse. Pikemminkin puhutaan traditioiden rinnakkainolosta, josta puolestaan seuraa pakko ratkaista niiden keskinäisen suhteen välinen ongelma joko väkivaltaisesti tai väkivalttomasti jollain tavalla. Tämä on elämänpolitiikan kysymys kaikilla aikamme yhteiskunnan tasoilla aina yksilöiden kohtaamisesta kulttuurien kohtaamiseen saakka. Seuraavassa kutsumme nimellä ”multitraditionaalinen yhteiskunta” yhteiskuntaa, jossa keskeisiä ovat kulttuurinen moninaisuus ja elämänpoliittinen kysymys.

Kulttuurisen modernisaation ongelmat

Traditionaalisia yhteiskuntia luonnehti yhdenmukaisuuden paine. Valistusajattelun myötä kulttuurisen modernisaation ensimmäinen vaihe lupasi ihmisille vapautta (ajatella ilman kirkon holhousta), veljeyttä (kuninkaan ja aateliston patriarkaalisen isänvallan sijaan) ja tasa-arvoa (kansalaisten keskenään yhtäläisenä oikeutena osallistua poliittiseen päätöksentekoon). Kuten edellä Beckin ajatuksiin nojaten kuitenkin todettiin, modernisaation ensimmäinen vaihe nojasi se-

kin traditioihin, jotka eivät juuri antaneet sijaa niistä poikkeamiselle. Beck kuitenkin korostaa, että modernin maailman institutionaalisen eriytymisen liikkeen jatkuminen johti tilanteeseen, jossa eri ihmisten yhteiskunnalliset asemat ja niihin liittyvät rooliodotukset erilaistui-
vat siinä määrin, että syntyi vääjäämättä erilaisia kulttuurisia iden-
titeettejä ja näin yhteiskunnan jäsenet yksilöllistyivät. Émile Durkheimin terminologiaa soveltaen siirryttiin vähitellen yhdenmukaisuutta
vaativan mekaanisen solidaarisuuden yhteiskunnasta yksilöiden vä-
lisiä eroja sietävään ja sallivaan orgaaniseen solidaarisuuden yhteis-
kuntaan (Durkheim 1893). Erik Allardtin alun perin vuonna 1964 *Yh-
teiskunnan rakenne ja sosiaalinen paine* -kirjassa esittämässä kuviossa
(kuva 28) tämä merkitsee siirtymää nelikentän ruudusta yksi ruutuun
neljä. Jos kehitys etenee näin, on tapahtunut menestyksellinen siir-
tymä traditionaalisesta modernista yhteiskunnasta multitraditionaa-
liseen yhteiskuntaan.

Allardtin nelikentässä on kuitenkin myös kaksi muuta vaihtoehto-
toa, joista kumpaakin voidaan pitää patologisena tilana. Näin voimme
liittää aiemmin jo mainittujen neljän modernin patologian joukkoon
vielä kaksi muuta:

5. Auktoriteettiongelmia. Nelikentän ruutu 2 kuvaa tilannetta, jossa
traditionaalinen yhteiskunta on ajautunut sisäiseen hajaannukseen,
koska vartijat eivät enää kykene vakuuttamaan yhteiskunnan jäse-
niä traditioiden voimasta. Kohtaamme tällaisia tilanteita myös mo-
dernissa yhteiskunnassa. Esimerkiksi koulujen työrauhaongelmat ku-
vautuvat pääosin tällaisena tilanteena, koska oppilailta edellytetään
koululuokassa alistumista opettajan johtamaan hierarkkiseen toimin-
taan, joka on pääosin sisällöltään samanlaista kaikille. Koska vanhem-
mat, toimittajat ja jopa opettajat itse ovat kuitenkin suurelta osin me-
nettäneet uskonsa tehtaan mallin mukaisesti organisoidun koulun

		Työnjako	
		Pieni	Suuri
Yhdenmukaisuuden paine	Suuri	1. Voimakas solidaarisuus: mekaaninen solidaarisuus	3. Heikko solidaarisuus: pakkoa sisältävä tilanne
	Pieni	2. Heikko solidaarisuus: välinpitämättömyyttä ja epävarmuutta sisältävä tilanne	4. Voimakas solidaarisuus: orgaaninen solidaarisuus

Kuva 28. Yhdenmukaisuuden paine ja työnjako (Allardt 1964, 66)

hierarkkiseen rakenteeseen, ei ole ihme, että oppilaat ilmaisevat välinpitämättömyyttä, epävarmuutta ja usein myös avointa kapinaa. Voidaan puhua auktoriteettiongelma.

6. Kulttuurisen terrorin ongelma. Ruutu 3 puolestaan kuvaa tilannetta, jossa moderni yhteiskunnallinen eriytyminen on tuottanut rooliasemien eriytymistä ja sitä myötä yksilöllistymistä, mutta yhteiskunnan kulttuurinen säätelyjärjestelmä ei tunnusta sitä tosiasiaa, että on syntynyt multitraditionaalinen yhteiskunnallinen tilanne. Tämä tietysti oli juuri se kulttuurinen blokki, jota vastaan 1960-luvun kulttuuriradikaalit liikkeet hyökkäsivät polkien lokaan ”kodin, uskonnon ja isänmaan” arvot ja siirtäen näin Suomenkin traditionaalisesta ensimmäisestä modernista kohti multitraditionaalista modernia yhteiskuntaa vievälle polulle. Tulemme kuitenkin kohta havaitsemaan, että myös tämän ruudun ongelmat ovat edelleen olemassa nykypäivän Suomessa. Puhutaan kulttuurisen terrorin ongelmasta. Se on tilanne, jossa yksi elämänmuoto yrittää kohottaa omat periaatteensa ehdottomiksi määräyksiksi, joita myös muiden elämänmuotojen on noudatettava.

Allardt kirjoitti vuonna 1964 kantaaottavaa ja optimistista modernisaatioteoriaa, joka asetti yhteiskuntapolitiikan päämääräksi ruudun neljä saavuttamisen. Vaikka tiellä ruudusta yksi ruutuun neljä oli vaa-roja (ruudut kaksi ja kolme), itse päämääräruutu ei ollut ongelmallinen, koska suuren työnjaon ja pienen yhdenmukaisuuden paineen yhteiskuntaa automaattisesti luonnehti orgaaninen solidaarisuus. Tänä-nään havaitsemme kuitenkin, että myös ruudun neljä suuren työn-jaon ja pienen yhdenmukaisuuden paineen yhteiskuntaan liittyy ai-nakin kahden tyyppisiä ongelmia, joista ensimmäistä tyyppiä voi-daan Durkheimia seuraten kutsua anomiaongelmaksi ja toista Gid-densia seuraten elämänpolitiikan ongelmaksi.

7. Anomiaongelma. Anomia viittaa tilanteeseen, jossa yhteisö ei ky-kene antamaan jäsenilleen selkeitä sääntöjä, joihin nämä voivat si-toa identiteettinsä ja toimintansa. Yhteisön osalta on kysymys sään-töjärjestelmän rapautumisesta ja yksilön kannalta elämänorientaa-tion katoamisesta. Allardtin nelikentän ruutu kaksi ilmentää anomia-tilannetta, mutta anomiatilanteita voi vielä paljon todennäköisemmin syntyä yhteiskunnissa, joissa työnjaon aste on suuri ja yksilöllistymi-nen on siksi edennyt pitkälle. Anomia voi myös olla eriasteisesti syvää (Hilbert 1992, Alexander 1988). Se voi toisin sanoen kohdistua kulttuu-risesti arvokkaiksi määritettyihin päämääriin, vallitseviin normeihin, arvositoumuksiin ja jopa todellisuusmäärittelyihin. Jos ymmärrämme multitraditionaalisen yhteiskunnan yhteiskunnaksi, jossa monet tra-ditiot elävät rinnan ja elämäämme luonnehtii yhtäaikaaisesti sekä va-linnan mahdollisuus että valinnan pakko, se on yhteiskunta, jossa val-litsee vapauttavien piirteidensä lisäksi myös voimakas tendenssi ano-mian syntyyn. Jos nuoret ihmiset eivät enää itsestään selvästi pidä per-heen omaisuuden kartuttamista päämääränään, heidän opintojaan ja työllistymistään ei enää voi motivoida ainakaan tällä päämäärällä. Jos

he suhtautuvat normeihin epäluuloisesti, ei auta vedota huumevalistuksessa siihen, että huumeiden käyttö on vastoin lakia. Elleivät arvot enää ole yhteisiä, koulukiusatulle voi tulla mieleen, että on perusteltua lopettaa kiusaaminen ampumalla kaikki koulutoverit ja tällöin viimeistään ollaan jo lähellä rajaa, jossa myös todellisuusmäärittelyt ovat alkaneet horjua. Mitä syvemmälle edellä esitellyllä portaikolla anomian piirteet ulottuvat, sitä lähempänä ollaan myös persoonallisen identiteetin pirstoutumista, koska ei ole mahdollista vastata kysymykseen ”kuka minä olen” ellei voi tuntea varmuutta edes joistakin tärkeinä pitämistään päämääristä, pätevänä pitämistään normeista, kunnioittamistaan arvoista ja vallitsevina pitämistään todellisuuden ominaisuuksista. Ei siis ihme, että masennusdiagnoosien määrä jatkuvasti lisääntyy.

Moraalin tasolla ilmaisten moderni anomia on elämää maailmassa, jossa rinnan elävät ”moraaliset kielipelit ovat sotkeutuneet toisiinsa” ja vaarana on, että ”kun siirret lähettiäsi, se taklataan”, kuten filosofi Alasdair MacIntyre (1984) asian ilmaisee ja sama hämmennys pätee myös muilla anomian tasoilla. MacIntyre on filosofi ja siksi hän esittää ongelmaan filosofisesti selkeää, mutta yhteiskunnallisesti toteuttamiskelvotonta ratkaisua: eri moraalisuuntauksia kannattavien ihmisten tulisi kokoontua omiksi yhteisöikseen, joiden sisällä vallitsivat yhteisesti hyväksytyyn moraaliiin nojaavat selkeät normit. Durkheimilaisittain tulkiten pyrkimyksenä on siis vapautua valinnan tuskasta ja multitritionaalisuuden aiheuttamasta hämmennyksestä kehittämällä yhteisöjä, joiden sisällä mekaaninen solidaarisuus tarjoaisi yhteisön jäsenille yhteisöllisen turvan.

MacIntyre tekee esityksensä tietoisena sen yhteiskunnallisesta epärealistisuudesta eikä ajattele, että se todella toteutettaisiin. Esitys havainnollistaa kuitenkin hyvin myös yhteiskunnallisesti radikaalimpia reaktioita anomiaongelmaan. Niissä todellisuuden pirstaloitumisen uhkaan nimittäin reagoidaan tarrautumalla johonkin perustaan, joka

tarjoaa kiinnepisteen muutoin uhkaavan fragmentoituneen todellisuuden hämmentävässä tapahtumavirrassa. Fundamentalismi onkin Giddensin mukaan nimenomaan kehittyneelle modernille yhteiskunnalle luonteenomainen ilmiö. Se jakaa vanhan maailman sukulaismiöidensä kanssa traditionmuodostuksen viisivaihekaavan. Siinä suhteessa kysymys ei ole uudesta ilmiöstä. Moderni fundamentalismi kuitenkin poikkeaa vanhan maailman traditioista siinä, että se sa osan voimastaan juuri tietoisuudesta muiden erisisältöisten traditioiden olemassaolosta multitraditionaalisessa yhteiskunnassa. Uskoa tradition kunnioitettavuuteen tukee tällöin kouristuksenomainen muiden traditioiden torjunta. Al Qaidan terroriteot motivoituvat modernista fundamentalismista, mutta samasta lähteestä kumpuaa myös suuri osa terrorismin vastaisen sodan kiihkoa. Lähempää Suomea löydämme uusnationalistista fundamentalismia, joka kieltäytyy kuuntelemasta toisin sen kanssa ajattelevien argumentaatioita EU:sta ja yrittää sulkea rajat maahanmuuttajilta, tai sukupuolifundamentalismia, joka reagoi tasa-arvon etenemiseen yrittämällä pystyttää uudelleen traditionaalisen modernin maailman sukupuolen mukaan kaksijakoiselle kansallisuudelle rakentuneet roolit ja identiteettimääreet. Kuntoilu ja ruokavalioit voivat niin ikään saada nyky-Suomessa fundamentalistisen liikkeen piirteitä, jos niihin sidotaan identiteettiä tavoilla, jotka äärimuodoissaan ilmenevät mm. syömishäiriöinä ja liikuntariippuvuutena.

8. Elämänpolitiikan ongelma. Moderni fundamentalismi on itsessään ongelma jo yksinomaan siitä syystä, että fundamentalistit eivät ole miellyttävää keskusteluseuraa. Entistä hankalammaksi modernin fundamentalismin ongelman tekee sen esiintyminen yhdessä toisen kypsän modernin kulttuurisen ongelman eli elämänpolitiikan ongelman kanssa. Elämänpolitiikan ongelma syntyy, kun multitraditionaalisessa yhteiskunnassa rinnan elävien erilaisten traditioiden pitäisi onnistua to-

siasiassa elämään rinnan toisiaan tuhoamatta. Tällaisessa elämänmuotojen kohtaamisessa on ainakin viisi periaatteellista mahdollisuutta:

- anything goes -suvaitsevaisuus: maksimaalisen vapauden kaikille tarjoava ratkaisu, joka kuitenkin uhkaa lamaannuttaa sekä yksilöllisen identiteetinmuodostuksen että yhteiskunnallisen toimintakyvyn anomiaongelmiin
- proseduraalinen suvaitsevaisuus: menettely, jossa koetetaan sopia yhteisistä pelisäännöistä, joiden puitteissa muut valinnat ovat kaikille traditioille vapaita
- pilaroitu suvaitsevaisuus: mm. hollantilaiselle yhteiskunnalle luonteenomainen ratkaisu, jossa eri traditiot elävät rinnan, mutta kommunikoivat toistensa kanssa mahdollisimman vähän (apartheid-järjestelmä oli tämän periaatteen äärimmäinen läpivienti Etelä-Afrikassa, joskin yhdistyneenä pilarien väliseen hierarkiaan)
- eristäytyminen ja linnottautuminen: tietoisesti muotoiltu eristäytymispolitiikka ja yritys pitää oma ryhmä ”puhtaana”
- väkivalta: eri traditioiden edustajien yhteentörmäys, jonka äärimuotona toinen ryhmä tuhoaa toisen täydellisesti (modernit kansanmurhat Afrikan kolonialisoinnista natsien keskitysleirien kautta Bosniaan tarjoavat esimerkkejä tästä)

Elämänpolitiikan ongelma on multitraditionaalisessa yhteiskunnassa siinä mielessä koko elämismaailman laajuinen, että modernisaation ensimmäisen traditionaalisen vaiheen purkautuessa multitraditionaaliseksi moderniksi yhteiskunnaksi myös politiikan alue laajenee julkisen elämänpiirin alueelta privaattiin. Poliitikalta ei siksi enää ole turvassa yksikään turkiksia käyttävä hienostorouva tai rasvaista ruokaa, tupakkaa ja olutta rakastava duunari. He joutuvat elämään spraymaalipurkilla varustetun eläinaktivistin ja taas uuden

sektoritutkimuslaitoksen mielipiteidensä tueksi valjastaneen Pekka Puskan uusimman terveyskampanjan varjossa. Tässä tullaan uudella tavalla lähelle Allardtin nelikentän ruutua kaksi eli tilannetta, jota edellä kuvattiin kulttuurisen terrorin ongelmaksi.

Kokonaisuutena tarkastellen elämänpolitiikan ongelmakenttä on varsin laaja ja moniaineksinen. Ongelmat asettuvat eri tavoin riippuen siitä, onko kysymyksessä puolisoiden kohtaaminen, lasten ja vanhempien, opettajan ja oppilaan, työnantajan ja työntekijän, kunta-päättäjän ja asukkaan, syntyperäisen suomalaisen ja maahanmuuttajan, miehen ja naisen, maalaisen ja kaupunkilaisen, nuoren ja vanhan, tuottajan ja kuluttajan tai rikkaan ja köyhän kohtaaminen. Kaikissa tapauksissa avautuu kenttä, jota määrittävät edellä luonnehditut viisi vaihtoehtoa abstraktista suvaitsevaisuudesta väkivaltaan.

Usein edellä mainituissa tilanteissa on mahdollista löytää kaikkia osapuolia tyydyttävä ratkaisu tai ainakin reilu kompromissi. Kaikkein vaikeimpiin tilanteisiin kuitenkin päädytään asetelmissa, joita Lyotard (1983) on luonnehtinut termillä ”riita”. Ne ovat tilanteita, joissa yhden osapuolen toiveiden osittainenkin huomioiminen johtaa kehityspolulle, joka mitätöi toisen osapuolen toiveet kokonaan. Tällainen sulkeuma syntyy esimerkiksi silloin, kun luonnonsuojelualueelle perustetaan kaivos, joka tuhoaa luonnonarvot ja paikalliset elinkeinot matkailusta poronhoitoon. Samanlaisia tilanteita kohdataan myös neuvoteltaessa mm. kaupunkien yhdyskuntasuunnittelusta, verojärjestelmän rakenteesta, lasten kotiintuloajoista ja puolisoiden välisestä kotitöiden jaosta. Tottuneet ja taitavat neuvottelijat koettavat näissä tilanteissa rakentaa useammasta kuin yhdestä ratkaisusta paketin, jolla päädytään kaikkia osapuolia tyydyttävään win-win-tilanteeseen, mutta aina se ei käy päinsä. Silloin ongelmat kärjistyvät.

Suositus patologioiden vähentämiseksi

Edellä sanomamme nojalla moderni maailma kärsii kulttuurisen ilmapiiirin vapautumiseen liittyvien ilmeisten etujensa lisäksi neljän tyyppisistä patologioista eli auktoriteettiongelmasta, kulttuurisen terrorin ongelmasta, anomiaongelmasta ja elämänpolitiikan ongelmasta. Kun tähän lisätään aikaisemmin käsitellyt institutionaalisen modernisaation ongelmat, voidaan todeta, että tehokkuuteen ja enustettavuuteen liittyvien etujensa lisäksi itsenäistyneisiin osajärjestelmiin ja elämismaailmaan jakautunut moderni yhteiskuntaorganisaation rakenne synnyttää ainakin neljän tyyppisiä patologioita: talous-elämismaailma-suhteen ongelmat, hallinto-elämismaailma-suhteen ongelmat, hallinto-talousjärjestelmä-ongelmat ja talous-hallintojärjestelmä-ongelmat. Kaikkiaan olemme siis tekemisissä ainakin kahdeksan ongelmakimpun kanssa. Ei siis ihme, että elämä kaikesta modernista edistyksestä ja yltäkylläisyydestä huolimatta saattaa joskus tuntua raskaalta myös modernissa Suomessa.

Keskeiset ongelmat ovat

- hallinto-elämismaailma-suhteen ongelmat
- talous-elämismaailma-suhteen ongelmat
- hallinto-talousjärjestelmä-suhteen ongelmat
- talous-hallintojärjestelmä-suhteen ongelmat
- auktoriteettiongelma
- kulttuurisen terrorin ongelma
- anomiaongelma
- elämänpolitiikan ongelma

Seuraavassa kysymme, voidaanko ongelmien ratkaisemiseksi tehdä jotain.

Hallinto-elämismaailma-suhteen ongelmat. 1900-luvun alussa monet keskeiset intellektuellit ilmaisivat huolensa modernin maailman byrokratisoitumisesta valtiokoneiston kasvun ja suuryritysten kehityksen myötä. Max Weber mm. puhui kapitalismin ”raudanlujasta kotelosta”, jonka vuoksi moderni ammatti-ihmisyys ei enää perustunut vapaaseen valintaan vaan järjestelmän toimintaperiaatteeseen, jolle ei ollut vaihtoehtoa (Weber 1905). Robert Michells puolestaan puhui ”oligarkian rautaisesta laista”, jonka mukaan valta suurissa koneistoissa keskittyy pienelle eliitille (Michells 1911).

Molemmat ennakoivat David Riesmanin ja hänen työtovereidensa kiteytystä teoksessa *The Lonely Crowd*, jossa he sanoivat modernin ihmisen peruskokemukseksi elämää ”yksinäisenä joukkona” suurten byokraattisten koneistojen paineessa (Riesman ym. 1952). Kurkut suoriksi määräävien EU-direktiivien Suomessa nämä hahmotelmat tuntuvat yhä ajankohtaisemmilta. Siksi on tärkeää kehittää kaikille hallinnonaloille palautemekanismeja, joiden avulla hallinnollisten koneistojen toiminnan kohteena olevat voivat saattaa näkökohtansa niiden tietoon, jotka toiminnasta vastaavat. Koska vastuutahojen myöntämielisyyteen muutosesityksiä ja kritiikkiä kohtaan ei voida luottaa, täytyy olla myös tapa tarvittaessa viedä muutosesityksiä suoraan poliittiseen päätöksentekoon. Tässä suhteessa viimeaikainen julkisen sektorin uudistaminen ei saa kovin korkeaa arvosanaa, koska uudistusohjelmien kritiikki ja kehittämisvaateet on pääosin kaikkialla tullut vain ”muutosvastarinnaksi”.

Talous-elämismaailma-suhteen ongelmat. Kapitalistinen talous on tehokas kone, joka parhaimmillaan Sammon lailla jauhaa yltäkylläisyyttä ja uusia parempia tuotteita muillekin kuin omistajille. Koska se on kuitenkin ensisijaisesti voittoja ja vasta toissijaisesti elämän laatua parantavia hyödykkeitä tuottava kone, sitä on kontrolloitava po-

liittisesti. Tällä hetkellä erityisen voimakasta kehittämistä vaativia kontrollin alueita on kaksi. Ensinnäkin uusien finanssi-instrumenttien kehityksen myötä talouskone näyttää olevan polulla, jolla sen päähuomion kohteeksi uhkaa muodostua aiemmin tuotannon kehittämistä avustavassa roolissa toimineet rahamarkkinat. Pelkkä rahan siirtely paikasta toiseen saattaa tarjota joillekin finanssimaailman pelureille suuret voitot, mutta kollektiivisen intressin kannalta se on toissijaista toimintaa, koska se ei tuota elämän laatua parantavia hyödykkeitä yhtään sen enempää kuin rahan siirtyminen taskusta toiseen kasinojen rulettipöytien ääressä. Kun finanssimaailman pelureiden toimintaan vielä liittyy riskejä, joista kaikki kärsivät, kuten olemme nykyisen vuoden 2008 luottokriisistä käynnistyneen laman oloissa joutuneet huomaamaan, on kollektiivisen intressin kannalta välttämätöntä, että finanssipelureille luodaan nykyistä selkeämmät säännöt. Globalisointuneessa maailmassa se edellyttää luonnollisesti hallitusten yhteisiä toimia, joissa Suomen tulisi olla aktiivinen.

Vielä ankarampi globaali uhka ovat ympäristöongelmat ja erityisesti ilmaston lämpeneminen. Ei luonnollistikaan ole kenenkään intressissä tehdä maapallosta muutamassa sukupolvessa elinkelvontonta. Niin nykyisellä menolla kuitenkin on käymässä. Vastatoimia ja yritystoiminnan sääntelyäkin on tällä alueella kehitetty, ja Suomi ja EU ovat tässä asiassa olleet monessa tapauksessa eturintamassa. Toetetut toimet ovat silti riittämättömiä. Olisikin kiireesti päästävä yhteisymmärrykseen siitä, että Suomeen ei enää koskaan kirjoiteta hallitusohjelmaa, jonka ensimmäinen sana ei ole ”vihreä”.

Hallinto-talousjärjestelmä-suhteen ongelmat. Tämä ongelma on oikeastaan erikoistapaus ongelmasta yksi. Sen yhteydessä edellä esitetyt suositukset toimivien palautemekanismissa kehittämistä pätevät tässäkin tapauksessa.

Talous-hallintojärjestelmä-suhteen ongelmat. Tämän alueen ongelmat ovat moninkertaistuneet uuden julkisjohtamisen tultua muotiin. Selkeiden rajojen piirtäminen talouden toimintalogiikkaa noudattaville ratkaisuille on tärkeää eettisistä, poliittisista ja järjestelmien mielekkääseen toimintaan liittyvistä syistä. Näitä on edellä jo käsitelty ongelmaa esiteltäessä, joten sanottakoon tässä vain, että on aina syytä pitää mielessä, että taloudelliset arvot ovat siinä mielessä välinearvoja, että ne eivät ole itsessään arvokkaita, vaan niiden arvo johtuu kokonaisuudessaan niistä arvokkaista asioista, itseisarvoista, joita taloudellisen toiminnan avulla voidaan saavuttaa. Jos tämä seikka unohtuu, on jo menty liian pitkälle ja annettu talouden tuhota sisällöllisiä hyvän elämän arvoja.

Auktoriteettiongelma. Auktoriteettiongelma kumpuaa tilanteesta, jossa yhteisössä ei vallitse yksimielisyyttä kulttuurisesta koodista, jonka kaikki jakavat ja jonka toteuttamiseksi on määritelty instituutionaaliin asemiin liittyviä rooleja, joihin liittyy oikeuksia ja velvollisuuksia. Tämä on koettu monella tapaa huojentavaksi, mutta käänköpuolena on piittaamattomuus, joka saattaa loukata toisten oikeuksia ja on usein esimerkiksi kouluissa myös piittaamattomien oppilaiden omien etujen vastaista. Emme keksi tähän ongelmaan muuta vastausta kuin nykyistä määrätietoisemmän arvokeskustelun. Lopulta ei nimittäin ole niin, ettei nyky-Suomessa olisi lainkaan yhteisiä arvoja. Jaamme jotakuinkin kaikki mm. vapauden ja tasa-arvon periaatteet. Jo niiden nojalla on mahdollista sopia kouluissa esimerkiksi työrauhan ylläpidosta ja koulukiusaamisen kieltämisestä.

Kulttuurisen terrorin ongelma. Kulttuurisen terrorin ongelma on päinvastainen edelliseen ongelmaan verrattuna. Sen oloissa jokin tietty arvojärjestelmä vaatii ehdotonta kuuliaisuutta. Fundamentalisti-isl-

mistit ja fundamentalistikristityt eri puolella maailmaa esittävät tämän vaateen, mutta nyky-Suomessa törmäämme kulttuuriseen terrorismiin harvemmin, vaikka kuten edellä jo todettiin, terveysvalistus voi silloin tällöin saada jopa kulttuurisen terrorin piirteitä. Terveyttä on antiikin ajoista saakka pidetty tärkeänä arvona eikä tilanne ole muuttunut, koska suhteellisen hyvä terveys on monen muun asian tekemisen ehto. Antiikin traditiosta voimme kuitenkin myös oppia sen, mm. Platonin korostaman seikan, että lääkäri voi kertoa, kuinka sinun on elettävä, jos haluat elää terveesti, mutta lääkäri ei tiedä, kuinka terveesti sinun on elettävä. Se sinun on päätettävä itse. Terveys ei siis ole itseisarvo, vaan välinearvo, joka mahdollistaa muiden, itsessään arvokkaiden päämäärien saavuttamisen. Tässä suhteessa se rinnastuu talousjärjestelmän tehokkuuteen hyvinvoinnin resurssien tuottamisessa. Molemmat ovat hyviä asioita, mutta niiden arvo ei ole niiden omaa arvoa, vaan se johdetaan niiden päämäärien arvosta, joita näillä välineillä voidaan toteuttaa. Siksi terveysvalistajat ja kilpailukykygurut tekevät viisasti, jos he jatkossa nykyisten paavillisten saarnojensa sijaan pikemminkin tarjoutuvat nöyrästi palvelukseen pyritäessä kohti korkeampien päämäärien toteuttamista.

Anomiaongelma. Anomiaongelma on ongelmistamme vaikeimmin ratkaistavissa. Jos koko todellisuuskäsityksellemme käy samoin kuin kävi esittävälle taiteelle modernisaatiomurroksen myötä, maailmasta tulee niin abstrakti, ettei se anna riittäviä tarttumakohtia hyvän elämän rakentajalle. Kaksi pelastuksen tietä on kuitenkin näkyvissä. Ensimmäkin edellä jo todettiin, että nyky-Suomessa edelleen on joitain sellaisia yhteisiä arvoja kuin vapauden ja tasa-arvon kunnioitus. Ne ovat melko abstrakteja periaatteita, mutta tarjoavat kuitenkin jonkin määrän tarttumapintaa ja yhteisesti jaetun solidaarisuuden perustaa. Toiseksi erilaisissa alakulttuureissa kehittyvät kaikkien jakamia arvoja

spesifimpiä yhteisiä periaatteita. Ne eivät ole kaikkien yhteiskunnan jäsenten jakamia, mutta tarjoavat alakulttuurin jäsenille elämän sisältöä ja hyvän elämän ja hyvän käytöksen koordinaatteja oli kyse sitten jääkiekon harrastamisesta, luonnonsuojelusta, kehitysmaiden auttamisesta, tanssimisesta tai lukemisharrastuksesta. Olisi tärkeää, että yhteisistä arvoista käytäisiin niitä ja niistä seuraavia normeja kirkastavaa arvokeskustelua ja että kiinnittyminen erilaisiin alakulttuureihin tehtäisiin mahdollisimman helpoksi poistamalla mm. harrastamisen taloudellisia esteitä. Kolmanneksi voidaan vielä mainita ne kaksi suuntaa, joista sosiologian klassikot Émile Durkheim ja Max Weber hakivat ratkaisua. Molemmat katsoivat, etteivät suku ja perhe modernissa maailmassa riitä tarjoamaan yksilöllistyville ihmisille keskinäisen solidaarisuuden sidettä ja tämä on varmaan avioerojen luvattuna aikakautena vielä enemmän totta kuin heidän aikanaan. Siksi he kiinnittivät toivonsa yhtäältä kansakuntaan ja toisaalta ammattiin identiteetin ja solidaarisuuden lähteenä. Kansallisuusaate lienee kahden maailmasodan jälkeen hieman liudentunut, vaikka se edelleen toimii ainakin rasististen ja populististen reaktioiden kasvupohjana. Ammatin monet meistä sen sijaan kokevat edelleen tärkeäksi ja yli kansallisten rajojen yhdistäväksi tekijäksi. Niinpä olisi toivottavaa, ettei yhteisöä rakentavaa kutsumusammattiajattelua ihan kokonaan tallottaisi nykyisin muodissa olevien kehityskeskusteluiden ja suorituksen arvioinnin mukaan porrastettujen palkkamallien mekaanisen tulosajattelun jalkoihin.

Elämänpolitiikan ongelma. On hyvä, että erilaisten valintojen tiimoille aukeaa uusia valinta-avaruuksia ja niissä tehtävien valintojen poliittisuus paljastuu muuallakin kuin virallisen politiikan kentällä. Samalla tämä jatkuva pakko tehdä valintoja ja neuvotella valintojen seurauksista jatkuvasti eri mieltä olevien kanssa on niin raskasta, että se yksin

uhkaa suistaa joitakin meistä anomian kouriin. Lisäksi joudutaan kohtaamaan yhteen sovittamattomissa olevien elämäntyylien rinnakkainolon ongelma. Patenttiratkaisua tilanteeseen ei ole, on vain neuvoteltava: lasten kanssa, puolison kanssa, työpaikalla, kaupassa jne. Jonkinlaisen lohdun tarjoaa tieto siitä, että paluuta ei ole: kun silmät keran ovat auenneet ja elämänpoliittisia valinta-avaruuksia on auennut kaikkialle, ei niitä enää voi sulkea. Elämänpoliittisten valinta-avaruuksien havaitseminen ja rauhanomaisten ratkaisujen neuvottelemineen niissä on tämän päivän valistusta.

Modernin Suomen tulevaisuus

Yleisten modernisaatioteorioiden soveltaminen konkreettiseen tapaustutkimukseen, kuten 2010-luvun Suomi, on sekä haastavaa että hedelmällistä – kuten oli jo Erik Allardtilla 1960-luvun alun Suomessa. Haastavuus liittyy yleisen ja erityisen suhteeseen. Modernisaatioteoriat auttavat kohdentamaan katseen keskeisiin kysymyksiin ja siten tekemään eron yhteiskunnan kannalta merkittävän ja triviaalin pintakuohunnan välille. Välttämättä merkittäväksi määritely ei kuitenkaan konkretisoidu poliittisiksi uudistusehdotuksiksi, joita maan hallitus voisi saman tien panna toimeen. Toisaalta tämä konkretisoimisen haaste on myös hedelmällinen mahdollisuus. Yhteiskuntien uudistamisen kannalta yksityiskohdat eivät aina ole niitä keskeisimpiä tekijöitä. Poliitiikka toki uudistuu niiden kautta, mutta vain niihin keskittyminen peittää alleen perustavanlaatuisemmat kysymykset yhteiskunnan toimintaperiaatteista. Suomen tulevaisuudelle on ratkaisevampaa suurten linjojen ja kokonaisuuksien hahmottaminen ja kartoittaminen yhteiskunnallisissa murroksissa. Näin yhteiskuntapoliitikot näkevät puiden ohella myös metsän.

Kirjallisuus

- ALEXANDER, JEFFREY C. (1988). Culture and political crisis: "Watergate" and Durkheimian sociology. Teoksessa Jeffrey C. Alexander (ed.): *Durkheimian Sociology: Cultural Studies*. Cambridge: Cambridge University Press, 187–224..
- ALLARDT, ERIK (1964). *Yhteiskunnan rakenne ja sosiaalinen paine*. Helsinki: WSOY.
- BECK, ULRICH (1986). *Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne*. Frankfurt am Main: Suhrkamp. (Lyhennetty englanninkielinen laitos *Risk Society. Towards a New Modernity*. London: Sage, 1992.)
- CRONE, PATRICIA (1989). *Pre-Industrial Societies*. Oxford: Basil Blackwell.
- DURKHEIM, ÉMILE (1893). *Sosiaalisesta työnjaosta*. Helsinki: Gaudeamus, 1990.
- GIDDENS, ANTHONY (1994). Living in a post-traditional society. Teoksessa Ulrich Beck, Anthony Giddens & Scott Lash: *Reflexive Modernisation. Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order*. Cambridge Polity, s. 56–109. (Teos on suomennotettu nimellä *Nykyajan jäljillä. Refleksiivinen modernisaatio*. Tampere: Vastapaino, 1995.)
- HABERMAS, JÜRGEN (1981). *The Theory of Communicative Action. Volume 2: Lifeworld and System. The Critique of Communicative Action*. Cambridge: Polity, 1987.
- HEISKALA, RISTO (1995). Moderni, jälkimoderni ja jälkitraditionaalinen yhteiskunta. Sosiologinen reaktio postmodernisuuskusteluun. *Tiede & edistys* 20: 3:203–215. (Painettu myös teoksessa Heiskala: *Kohti keinotekoista yhteiskuntaa*. Helsinki: Gaudeamus, 1996, s. 143–161.)
- HILBERT, RICHARD A. (1992). *The Classical Roots of Ethnomethodology: Durkheim, Weber, and Garfinkel*. Chapel Hill, London: The University of North Carolina Press.
- HUTTUNEN, JUSSI (2012). Elinikä ja elinajanodote. Lääkärikirja Duodecim 15.8.2012, poimittu 24.9.2012 osoitteesta http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_osio=&p_artikkeli=dlko1025&p_haku
- LYOTARD, JEAN-FRANCOIS (1979). *Tieto postmodernissa yhteiskunnassa*. Tampere: Vastapaino,.
- LYOTARD, JEAN-FRANCOIS (1983). *The Differend. Phrases in Dispute*. Manchester: Manchester University Press.
- MACINTYRE, ALASDAIR (1984/2004) *Hyveiden jäljillä. Moraaliteoreettinen tutkimus*. Helsinki: Gaudeamus.
- MICHELLES, ROBERT (1911). *Political Parties. A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy*. Kitchener: Batoche Books.
- PARSONS, TALCOTT (1951). *The Social System*. New York: The Free Press

- RIESMAN, DAVID, Nathan Glazer & Reuel Denney (1952) *The Lonely Crowd. The Changing American Character*. New Haven: Yale Nota Bene, 2001.
- SVT (SUOMEN virallinen tilasto) (2012): Työssäkäynti [verkojulkaisu]. ISSN=1798-5528. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 21.9.2012]. Saantitapa: <http://www.stat.fi/til/tyokay/index.html>
- WEBER, MAX (1905/1980). *Protestanttinen etiikka ja kapitalismin henki*. Helsinki: WSOY.